

ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЗНЯТТЯМ ІНФОРМАЦІЇ З КАНАЛІВ ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯМ ІНШИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, КОНТРОЛЕМ ЗА ТЕЛЕФОННИМИ РОЗМОВАМИ

Проаналізовані особливості обмеження особистих немайнових прав фізичних осіб під час зняття інформації з каналів зв'язку та застосування інших технічних засобів отримання інформації, контролю за телефонними розмовами, а також аналогічних оперативно-розшукових заходів в інших державах.

Ключові слова: обмеження, особисті немайнові права фізичних осіб, зняття інформації з каналів зв'язку, інші технічні засоби отримання інформації.

Проанализированы особенности ограничения личных неимущественных прав физических лиц во время снятия информации с каналов связи и применения других технических средств получения информации, контроля телефонных разговоров, а также аналогичных оперативно-розыскных мероприятий в других государствах.

Ключевые слова: ограничение, личные неимущественные права физических лиц, снятие информации с каналов связи, другие технические средства получения информации.

The article analyzes the features of limitation moral rights of individuals during the removal of telephone use and other technical means of information, monitoring of telephone conversations, and similar search operations in other states.

Key words: limitation, moral rights of individuals, removal of telephone and other hardware information.

Згідно із законодавством обмеження особистих немайнових прав фізичної особи зняттям інформації з каналів зв'язку та застосуванням інших технічних засобів отримання інформації, а також контроль за телефонними розмовами під час проведення оперативно-розшукової діяльності допускається лише за рішенням суду (якому передє подання керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника), є тимчасовими й винятковими. До порушення кримінальної справи вони застосовуються тільки з метою запобігання злочинів, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Зокрема, специфіка здійснення діяльності СБ України у контексті зняття інформації з каналів зв'язку та застосування інших технічних засобів отримання інформації, контролю за телефонними розмовами певною мірою була предметом дослідження деяких науковців. Враховуючи попередні напрацювання й законодавче закріплення можливості обмежень прав фізичної особи, маємо на меті розглянути особливості таких обмежень та їх наслідки для особи.

Згідно з ч. 3 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»¹ винятково для отримання розвідувальної інформації для забезпечення зовнішньої безпеки України, а також для запобігання і припинення терористичних актів, розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб іноземних держав та іноземних організацій такі оперативно-розшукові заходи, як зняття інформації з каналів зв'язку та застосування інших технічних засобів отримання інформації, а також контроль за телефонними розмовами можуть здійснюватися в порядку, узгодженому з Генеральним прокурором України та Головою

Верховного Суду України. Про надання дозволу чи відмову в його видачі керівник підрозділу або його заступник повідомляє протягом доби прокуророві, який здійснює нагляд за дотриманням законності органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність.

Необхідно ще зазначити, що відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» не потребує дозволу суду застосування спецтехніки слухового контролю у місцях, які не є житлом чи іншим володінням особи, але у випадку виникнення необхідності проникнення до майна особи (транспортні засоби, особисті речі) оперативно-технічні заходи здійснюються за рішенням суду.

Гарантією не порушення особистих немайнових прав фізичних осіб під час оперативно-розшукової діяльності є і те, що суди не вправі надавати дозволи на проведення оперативно-розшукових заходів, якими тимчасово обмежуються права особи, якщо стосовно такої не заведено оперативно-розшукову справу чи немає даних, які б свідчили, що отримати інформацію в інший спосіб неможливо. П. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 2 від 28.03.2008 р. «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» (зі змінами) визначено, що зняття інформації з каналів зв'язку полягає у застосуванні технічного обладнання, яке дає змогу прослуховувати, фіксувати та відтворювати інформацію, що передавалася цим каналом зв'язку. Така інформація може містити дані як про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж, так і щодо змісту інформації, яка була передана каналом зв'язку. Під іншими технічними засобами отримання інформації слід розуміти такі засоби, які дають змогу негласно фіксувати поза каналами зв'язку розмови, дії, ситуацію. Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації належать до переліку майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України².

Контролем за телефонними розмовами вважається не тільки прослуховування і фіксування, але й одержання інформації про телефонні розмови, які відбулися, щодо абонентів розмов, часу і тривалості розмов.

Подання щодо надання дозволу на тимчасове обмеження прав фізичної особи (зняття інформації з каналів зв'язку та застосування інших технічних засобів, контроль за телефонними розмовами) під час проведення оперативно-розшукової діяльності повинне відповідати вимогам закону.

Розглядаючи подання суди зобов'язані звертати особливу увагу на строки, протягом яких планується обмежити права фізичної особи. У будь-якому випадку ці строки не можуть перевищувати строки ведення конкретної оперативно-розшукової справи.

До того ж зняття інформації з каналів зв'язку допускається лише за наявності достатніх підстав вважати, що в інформації, якою вони обмінюються за допомогою засобів зв'язку, містяться дані про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо. А відповідно до ч. 3 ст. 187 КПК до порушення кримінальної справи може бути рішення про зняття інформації з каналів зв'язку з метою запобігати злочину.

Зняття інформації з каналів зв'язку стосовно осіб, особливий статус яких визначений відповідними законами, відбувається відповідно до КПК з урахуванням відповідних положень цих законів.

Початок перебігу строку дії дозволу на проведення оперативно-розшукового заходу — зняття інформації з каналів зв'язку, наданого судом, обчислюється з моменту підписання постанови суддею.

Відповідно до п. 10 ч. 2 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прокурор має право опротестувати постанову суду про дозвіл або відмову на проведення оперативно-розшукових заходів.

Задля забезпечення нерозголошення про оперативно-розшукову діяльність стосовно фізичної особи постанови про застосування оперативно-розшукових заходів виносяться і зберігаються згідно із законодавством.

Отже, умовами проведення СБ України оперативно-розшукових заходів — зняття інформації з каналів зв'язку та застосування інших технічних засобів, контроль за телефонними розмовами є:

- належний суб'єкт, тобто проводяться оперативними підрозділами СБ України — контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;

- належний об'єкт — наявність заведеної стосовно фізичної особи оперативно-розшукової справи у межах встановленого строку її ведення;

- наявність рішення суду; початок перебігу строку дії дозволу, наданого судом, обчислюється з моменту підписання постанови суддею;

- через пов'язаність цих заходів з тимчасовим обмеженням прав фізичної особи, застосовуються винятково з метою запобігти тяжким або особливо тяжким злочинам (якщо іншим способом одержати інформацію неможливо), їх припинення і розкриття, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безслідно зникли, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України;

- за оперативної необхідності невідкладного здійснення таких заходів оперативно-розшукові підрозділи зобов'язані протягом 24 годин повідомити суд або прокурора про застосування та підстави його проведення;

- працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати відповідність цих заходів ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань і загрози інтересам суспільства та держави;

- у випадках порушення прав і свобод людини, зокрема й особистих немайнових прав фізичної особи, під час здійснення цих заходів, а також якщо причетність до правопорушення особи, стосовно якої здійснювалися ці оперативно-розшукові заходи, не підтвердилася, СБ України зобов'язана невідкладно поновити порушені прав і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі;

- отримані під час здійснення цих заходів відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, не підлягають зберіганню і повинні бути знищені;

- працівники оперативних підрозділів зобов'язані не передавати та не розголошувати відомості, які стали їм відомі в результаті здійснення оперативно-розшукових заходів, щодо особистого життя, честі, гідності людини.

Російський законодавець прослуховуванням телефонних переговорів вважає негласне отримання інформації, що передається особами, які підозрюються у вчиненні злочину, абонентськими телефонними лініями зв'язку. А зняттям інформації з каналів зв'язку — оперативно-розшуковий захід, що передбачає перехоплення за допомогою спеціальних технічних засобів відкритої (нешифрованої) інформації, яка передається особами технічними каналами зв'язку³.

У США цей оперативно-розшуковий захід називають перехопленням провідових, голосових та електронних комунікацій, що означає акустичне або інше отримання змісту провідових, електронних або голосових комунікацій з використанням будь-якого електронного, механічного або іншого пристрою. Перехоплення названих комунікацій дозволяється у судовому порядку стосовно особи, яка підозрюється у вчиненні тяжких злочинів

(вбивство, пограбування, хабарництво, а також злочини, за вчинення яких передбачено смертну кару)⁴. Крім названих перехоплень, проводять ще й консенсуальне та неконсенсуальне (за місцем перехоплення) за допомогою закладних пристроїв в автомобілях, приміщеннях тощо. У випадку порушення порядку отримання дозволу або процедури проведення такого оперативно-розшукового заходу стосовно порушника проводиться службове розслідування. Для зняття інформації з каналів зв'язку у США ще застосовують самописці та відстежуючі пристрої.

У Великій Британії перехопленою комунікацією є будь-яка комунікація, перехоплена під час її передачі за допомогою поштового обслуговування чи телекомунікаційної системи. Перехопленням вважається такий захід, який: а) проведений всередині країни; б) за допомогою державної поштової служби або державної системи телекомунікації; в) під час передачі за допомогою приватної системи телекомунікації, якщо відправник чи визначений одержувач перебувають у межах держави. Для проведення такого оперативно-розшукового заходу необхідний ордер (виданий відповідним міністром за поданням уповноваженої посадової особи), який повинен містити інформацію про особу, стосовно якої провадиться захід, або щодо приміщень, в яких планується здійснення перехоплень. Цей ордер є строковим (загальний строк — 3 місяці, в інтересах національної чи економічної безпеки — 6 місяців).

Відомі у системах перехоплення глобальні — «Ешелон» і «СОРМ». «Ешелон», крім відомих способів передачі інформації (телефонних розмов, радіограм, повідомлень через факсиміле), перехоплюється й електронна пошта. «СОРМ-1» призначені для контролювання телефонного зв'язку, а «СОРМ-2» — аналізує Інтернет-трафік.

Отже, особливість обмеження особистих немайнових прав фізичної особи зняттям інформації з каналів зв'язку та застосуванням інших технічних засобів отримання інформації, контролем за телефонними розмовами полягає в дотриманні всіх умов проведення оперативно-розшукових заходів.

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ. **2.** Постанова Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17.06.1992 р. № 2471-ХІІ. **3.** Федеральний закон «Об оперативно-розыскной деятельности» от 12.08.95 № 144-ФЗ (СЗ РФ № 33-95 г. ст. 3349). **4.** *Перепелиця М.М., Манжай О.В.* Провадження оперативно-розшукових заходів у Великій Британії, Росії, США та Україні: Монографія. — Х.: Вид-во КП Друкарня № 13, 2008. — 248 с.